

Mirja Rantala ja Leena A. Leskinen

METSO-ohjelman yhteistoimintaverkostoilla hyviä tavoitteita mutta niukasti resursseja

Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelmalle METSO 2008–2016 (METSO-ohjelma) on asetettu kunnianhimoiset tavoitteet. Ohjelman tavoitteena on pysäyttää metsäisten luontotyyppien ja metsälajien taantuminen sekä vakiinnuttaa luonnon monimuotoisuuden suotuisa kehitys vuoteen 2016 mennessä. Ohjelma perustuu metsänomistajien vapaaehtoisuuteen ja uusiin toimintatapoihin. Alueatasolla ohjelmaa toimeenpanevat sekä metsäkeskukset että ELY-keskusten ympäristö- ja luonnonvarayksiköt. Viranomaisten lisäksi ohjelmaa on toteuttamassa laaja joukko muita toimijoita kuten metsänhoitoyhdistyksiä, teollisuutta ja erilaisia järjestöjä. Ohjelmaa toteutetaan sekä pysyvän että määräaikaisten suojelun keinoin ja erilaisin toimenpitein. Yhteistoimintaverkostot kokoavat osaltaan oman alueensa toimijoita yhteen metsien suojelun äärelle.

METSO-ohjelma 2008–2016 ja vapaaehtoisuuteen perustuva metsien suojelu

METSO-ohjelmassa pyritään suojelemaan metsiä uusilla vapaaehtoisuuteen perustuvilla keinoilla. METSO-ohjelman kautta yksityiset metsänomistajat voivat suojella metsänsä monimuotoisuutta ja saada tästä korvauksen. METSO-ohjelman kokeiluvaihe päättyi vuonna 2007, jonka jälkeen käynnistyi METSO 2008–2016.

Yhteistoimintaverkostot ovat yksi METSO-ohjelman toimenpiteistä. Verkostoilla sovitetaan yhteen metsien suojelu, hoito ja muu käyttö ja niiden tavoitteena on metsien monimuotoisuuden ja siihen liittyvän elinkeinotoiminnan kehittäminen. Jo METSO:n kokeiluvaiheessa yhteistoimintaverkostot olivat mukana yhtenä metsänsuojelun edistämisen keinona. Vuonna 2009 yhteensä seitsemän yhteistoimintaverkostoa eri puolilta Etelä-Suomea sai rahoituksen toimintaansa. Hankkeet alkoivat vuosina 2009 ja 2010 ja päättyivät vuosina 2011–2013.

METSO-ohjelman toimenpiteisiin kuuluu ohjelman ja sen toimenpiteiden ekologisten, taloudellisten ja sosiaalisten vaikutusten seuranta. Metsäntutkimuslaitos toteuttaa METSO-tutkimusta ja seurantaa, jonka tavoitteena on tuottaa tietoa ohjelman käytännön toteutuksesta ja vaikutuksista paikallisella ja valtakunnallisella tasolla. Yhteistoimintaverkostojen käytännön seuranta aloitettiin syksyllä 2009 ja sitä jatkettiin marraskuussa 2010. Seurannan toisella kierroksella keskityttiin sosiaalisten ja kulttuuristen vaikutusten seurantaan sekä seurannan kehittämiseen.

Yhteistoimintaverkostot uudenaikaisena toimintatapana

Metsänomistajien yhteistyöhön perustuvien yhteistoimintaverkostojen tavoitteena on, että vapaaehtoisesti osallistuvat metsänomistajat kehittävät

Taulukko I. Yhteistoimintaverkostot ja niiden keskeiset ideat.

Vetäjä	Verkoston nimi	Keskeinen idea
Keski-Suomen metsäkeskus	Männikkömetsät ja rantojen raidat – Keski-Suomen yhteistoimintaverkosto	Maisematason suunnittelu ja matkailun edistäminen
Pohjois-Savon metsäkeskus	Tahkolta Kinahmin lehtoihin – lehtokeskuksesta vetovoimaa Tahkon matkailuun	Lehtojen suojele ja matkailun edistäminen
Pohjois-Karjalan ELY-keskus	Ilmastonmuutos metsässä – rupilisko huippumalliksi, METSO turva- verkostoiksi	Rupiliskon suojele lajina ja ilmastonmuutoksen vaikutukset lähiluonnossa
Kaakkois-Suomen metsäkeskus	Luonnonhoitoa liekillä	Paloympäristöjen lisääminen ja kulotuskulttuurin elvyttäminen
Lounais-Suomen ELY-keskus	Metsätalouden luonnonhoidon yleissuunnittelu	Valuma-aluekohtaisen suunnittelun kehittäminen
Rannikon metsäkeskus	Samarbete i Storskogen	Metsänomistajien yhteistoiminnan mallialueen kehittäminen
Suomen luonnonsuojeluliitto	Kuukkeli metsäluonnon suojeleluun monipuolistajana	Kuukkelimetsien suojele

aktiivisesti toisiinsa kytkeytyvien metsien monimuotoisuutta ja niiden hyödyntämiseen liittyvää elinkeinotoimintaa ja virkistyskäyttöä. Yhteistoimintaverkosto ei aina koostu toisiinsa rajoittuvista metsistä, eikä se edellytä yhtenäistä rajattua aluetta, vaan siinä on vapaaehtoisesti mukana metsien monimuotoisuudesta kiinnostuneita metsänomistajia. Verkostoissa toimii metsänomistajien ja viranomaistahojen lisäksi metsänhoitoyhdistyksiä, kuntia, erilaisia järjestöjä ja yrityksiä.

Yhteistoimintaverkostoissa voidaan yhdistää luonnontieteellisiä ja yhteiskunnallisia suojelekohteiden valintaperusteita. Tämä voi kannustaa ennakkoluo- lottomaan metsäsuunnitteluun ja monipuolisiin metsänhoitotoimiin. Kaikki käynnissä olevat verkostot pyrkivät metsien monimuotoisuuden suojeleluun perinteisistä keinoista poiketen huomioimalla toiminnassaan esimerkiksi paikallista elinkeinotoimintaa tai virkistysarvoja metsänsuojeleluun edistämisen lisäksi. METSO:n kokeiluvaiheen yhteistoimintaverkostot onnistuivatkin kehittämään vuoropuhelua ja yhteistyökulttuuria erityisesti metsä- ja ympäristösektorin välillä.

Tällä hetkellä METSO-ohjelmassa toimii yhteensä seitsemän yhteistoimintaverkosta. Niiden vetäjinä toimivat alueelliset metsäkeskukset (4 kpl), ELY-keskukset (2 kpl) ja Suomen luonnonsuojeleluitto

(1 kpl). Hankkeet lähtivät pääosin käyntiin marras- kuussa 2009. Varsinaiset maastotyöt siirrettiin vuodelle 2010 rahoituspäätöksien viipymisen vuoksi. Useimmat hankkeet käynnistyivät ohjausryhmien kokouksilla, joiden jälkeen yleisin toimenpide oli verkostosta tiedottaminen maanomistajille ja muille sidosryhmille. Useissa verkostoissa myös tiedottaminen lehdistölle oli tärkeä osa sen toiminnan aloittamista.

Verkostoja rahoittavat ympäristöministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö. Koko hankekauden ajalle verkostojen rahoitus vaihtelee 49 000 ja 99 000 euron välillä. Vuonna 2010 hankkeille on myönnetty yhteensä 209 000 euroa ja vuonna 2011 218 000 euroa.

Yhteistoimintaverkostojen seuranta

Seuranta aloitettiin verkostojen koordinaattorien haastatteluilla sekä osallistuvalla havainnoinnilla hankkeiden ohjausryhmien kokouksissa sekä yleisötilaisuuksissa. Seitsemästä verkostosta kuuden kanssa saatiin sovittua haastattelu. Haastattelu toteutettiin marras-joulukuussa 2009.

Haastattelujen tavoitteena oli selvittää verkostojen lähtötilanne, tavoitteet ja suunnitellut toimenpiteet. Seurannassa sovellettiin politiikan interventiotietun

mallia, joka pyrkii selventämään käytettyjen resurssien ja saavutettujen tulosten suhteita ja tätä kautta kohdentamaan käytettävissä olevia voimavaroja tehokkaasti.

Politiikan interventioketjuja voidaan käyttää toiminnan arvioimisessa, mutta myös tutkimusaineiston keruussa ja oppimisessa. Interventioketjuilla pyritään vastaamaan kysymykseen, kuinka toiminta vaikuttaa kohteeseen tai kuinka sen oletetaan vaikuttavan. Interventioketjuja onkin käytetty muun muassa politiikkakeinojen arvioimiseen. Parhaimmillaan interventioketju jäsentää syy-seuraussuhteita ja auttaa täsmentämään toiminnan tavoitteita ja näihin tarvittavia toimenpiteitä. Verkostojen seurantaan interventioketjumalli soveltuu hyvin, sillä se selkeyttää verkostojen tavoitteita, eri toimijoiden vastuualueita ja todellisia käytännön toimenpiteitä, joilla tavoitteisiin pyritään. Interventioketjut mahdollistavat myös myöhemmän seurannan, jossa voidaan verrata lähtötilannetta ja todellisuudessa saavutettuja tuloksia ja toteutuneita vaikutuksia.

Tavoitteissa muun muassa METSO-työnäytöksiä sekä kaukomaiseman ja valuma-alueiden suunnittelua

Yhteistoimintaverkostohankkeilla on keskenään jonkin verran samankaltaisia tavoitteita. Esimerkiksi metsätalouden ja luonnonsuojelun eri osapuolten keskinäisen luottamuksen parantaminen esiintyy usean hankkeen tavoitteissa. Uudenlaisia toimintamalleja tavoitellaan useimmissa hankkeissa, näistä esimerkkinä on idea maastossa tapahtuvista ”METSO-työnäytöksistä”, jotka ovat vastaavia kuin bioenergian korjuun näytökset.

Tiedottaminen metsäluonnon monimuotoisuuden suojelusta, ilmastonmuutoksesta ja METSO-ohjelmasta sekä metsänomistajille että suurelle yleisölle kuuluu useimpien verkostojen tavoitteisiin. Metsänomistajille pyritään lisäksi tiedottamaan vapaaehtoisien metsän suojelun eri vaihtoehtoista sekä tästä saatavista korvausvaihtoehtoista. Juuri yleisessä tiedottamisessa ja METSO-ohjelman tunnetuksi tekemisessä kokeiluvaiheen yhteistoimintaverkostot kokivatkin onnistuneensa hyvin.

Verkostot tavoittelevat myös metsänomistajien aktivoimista ja aitoa osallistumista. Esimerkiksi yhden

verkoston tavoitteena on jonkin muun tahon kuin viranomaisten hallinnoiman luonnonhoitohankkeen aloittaminen. Kokeiluvaiheen yhteistoimintaverkostoissa metsänomistajien rooli jäi kuitenkin ennakoitua pienemmäksi, eikä metsänomistajista tullut verkostojen aktiivisia toimijoita vaan lähinnä hallinnollisten toimenpiteiden kohteita. Metsänomistajien aktivointi lieneekin haasteellista myös nyt käynnissä oleville verkostoille. Merkkejä aktiivisista metsänomistajista on ainakin yhden verkoston alueelta, jossa muutama metsänomistaja on ottanut aktiivisen roolin muun muassa verkoston tiedotuksessa.

Useiden hankkeiden tavoitteena on pysyvien toimintatapojen luominen ja suunnittelun kehittäminen. Verkostohankkeissa suunnitellaan niin kaukomaisemaa, valuma-alueita kuin kuukkelin tai rupiliskon kotimetsiäkin. Näitä kaikkia yhdistää uudenlaisen suunnittelukulttuurin luominen ja kokonaisvaltaisempi suunnittelu. Useimmissa hankkeissa metsäsuunnittelu on tärkeällä sijalla ja paremman suunnittelun kautta pyritään parantamaan niin luonnontilaa kuin suojelun sosiaalista kestävyyttä.

Kehittämistarpeita ja haasteita

Verkostojen ongelmaksi näyttäisi muodostuvan se, ettei METSO-rahoitus ole riittävä asetettujen tavoitteiden toteuttamiseen. Esimerkiksi yksi hankkeista tavoittelee luonnonhoitosopimusten kaksinkertaistamista nykyisestä tasosta. Verkostohanke resursoi kyllä toiminnan markkinoinnin, mutta metsäkeskusten liian pienet määrärahat luonnonhoitohankkeisiin estävät luonnonhoitosopimusten resursoinnin tavoitetasolle. Erityisiä puutteita nähtiin olevan juuri metsäkeskusten kautta koordinoitavissa määräaikaisen suojelun varoissa.

Jotta hankkeet voisivat täysimittaisesti tuottaa hyötyä, olisi varattava riittävä toteutusrahoitus METSO-toimenpiteille muun muassa kestävä metsätalouden rahoituslain (Kemera) kautta. Tämän lisäksi toimijat voisivat suunnata yhteistyötään ja ideointiaan toimintaan, joka ei ole riippuvainen METSO-rahoituksesta. Tällaista toimintaa olisi esimerkiksi monimuotoisuuden huomioon ottavien hakkuu- ja puunkorjuutapojen kehittäminen ja tuotteistaminen (esim. metsälain § 6 mukaiset hakkuut). Haasteena verkostoille on luoda sellaisia toimintatapoja, jotka

jäävät eloon hankerahoituksen päättyttyä. Jotta uudet käytännöt toimitaisivat verkostohankkeen päättyttyä, olisi ne saatava osaksi toimijoiden organisaatioiden normaalia toimintaa ja käytäntöjä. Tämä lienee varsin suuri haaste niin hankevetäjille kuin muillekin osallistujille. Verkostojen kunnianhimoisten tavoitteiden saavuttaminen vaatii myös aitoa avoimuutta ja ennakkoluulottomuutta kaikilta toimijoilta.

Kirjallisuutta

- Leskinen, L.A., Nurminen, H., Kurttila, M. & Leskinen, P. 2009. Metsien suojelun sosiaalisesti kestävä toteuttaminen – Merestä metsäksi -yhteistoimintaverkostohankkeen tapaus. *Metsätieteen aikakauskirja* 1/2009: 5–19.
- Matveinen-Huju, K. 2010 ja 2011. Sähköpostikeskustelu huhtikuu 2010 ja maaliskuu 2011.
- Metsien monimuotoisuuden turvaaminen – keinot ja niiden kohdentaminen. *Suomen ympäristö* 17/2008. Ympäristöministeriö.
- Mickwitz, P. 2006. Environmental policy evaluation: concepts and practice. *Commentationes Scientiarum Socialium* 66. Finnish Society of Sciences and Letters, Helsinki.
- Mönkkönen, M. & Primmer, E. 2006. Uudet suojelun keinot. Julkaisussa: Horne, P., Koskela, T., Kuusinen, M., Otsamo, A. & Syrjänen, K. (toim.). 2006. METSON jäljillä – Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman tutkimusraportti. Maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö, Metsäntutkimuslaitos ja Suomen ympäristökeskus. s. 86–98.
- Primmer, E. & Keinonen, E. 2006. Yhteistoimintaverkostot. Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman kokeiluhanke. *Suomen ympäristö* 45/2006. Suomen ympäristökeskus.

■ MMM Mirja Rantala, Metsäntutkimuslaitos, Joensuun toimipaikka; MMT Leena A. Leskinen, Rantalankuja 4, 80260 Joensuu
Sähköposti mirja.rantala@metla.fi,
leenaanneli.leskinen@gmail.com